

TEMETKEZÉSI RÍTUSOK KÖZÉPFÖLDÉN

ÍRTA: MIKESY ANNA (ÉGIL)

Középfölde számos népénél számos rítuselem él, megérdemelne egy hosszabb tanulmányt... Ám jelen cikkben részletes bemutatásuk nem cél – a rítust mint a nép önkifejezésének eszközét vizsgáljuk. Négy nagyobb népről esik részletesen szó: a númenoriakról, az arnoriakról, a gondoriakról és a rohirokról.

Númenorról tulajdonképpen aránylag kevés információ áll rendelkezésünkre, legalábbis a harmadkori birodalmakhoz képest, a temetésre mégis találunk elszórt utalásokat. A szigetország romlásának kezdetén az emberek elkezdtek nagyobb-nál nagyobb házakat építeni halottaiknak, a tudósok pedig megtanulták azt – ahogy *A szilmarilok*: Akallabêth írja –, „*hogy romolhatatlanul megőrizték az ember halott húsát*”. Ez utóbbi kissé bizarr, ám vélhetően teljesen tudatos. Tolkien számára a númenoriak az ókori egyiptomi nép megfelelői voltak – bőven elég a piramisokra és a múmiákra gondolni.

Az Eriadorban található Sírbukák Cardolan királyságából, tehát az egységes Arnor bukása utánról, de még a dúnadan népességtől származnak. Frodóék kalandjai és Toma elmondása után meglehetősen pontosan ismerjük őket (jóval pontosabban, mint a gondori sírokat). A hatalmas, fűvel benőtt dombok régvolt királyok sírjai, amelyek tetejét valami más módon is megjelölték. Ahogy a hobbitok is látták: „*mindegyik dombon zöld halmok emelkedtek, némelyiken pedig jókora kődarabok meredeztek az ég felé, mintha egy csorba fogsor állna ki egy óriás zöld ínyéből.*” A halmok alatt kő sírkamrákban („*a kőkapuk bezárultak*”) rengeteg kincset helyeztek el. („*A halott királyok és királynék koporsóján aranyat halmoztak fel.*” „*Amikor ismét előbújít, rengeteg kincset hozott a karjában: aranyból, ezüstből, rézből és bronzból készült tárgyakat, számtalan gyöngysort, láncot, díszes ékszer.*”) A Száműzöttek déli királyságában egy teljesen más szokással találkozunk. Vélhetőleg ez az ősi, és Arnor fénykorában talán ott is ilyenek voltak a temetkezések. A Minas Tirith-i Fellegvárban volt egy hely, a Holtak Háza, ahol a királyok és helytartóik feküdtek haláluk után. Denethor halálának leírásából megtudjuk, hogy a halottak hatalmas szobrokkal díszített teremben, egyszerű kőasztalokon feküdtek.

A legalaposabban talán Rohan népének a temetkezési rítusát ismerjük, hiszen nem csak egy temetőjükről olvashatunk. A temetkezéseik mindig egyforma rítust mutatnak.

Először a Fangorn szélén találkozunk rohir temetkezés-

sel. Éomer és emberei egy nagy földhalom alá temetik a Vasudvard felé tartó orkok elleni csatában elesett társaikat teljes fegyverzetükben, és a halom körül a holtak lándzsáit a földbe szúrják. („*Távolabb, a folyótól nem messze, ott, ahol az erdőt elhagyja, földhalom. Nemrég emelték: a nyers földet frissen kihalított gyeptéglák borítják; körülötte ledőfve tizenöt kopja.*”)

Ugyanez az eljárás jelenik meg a Vas-folyónál elesettek elhantolásakor is, illetve nem sokkal ezután a Helmszurdoki ütközet halottaival is. Mindhárom esetben ugyanazok a körülmények: csata után, háborítatlan körülmények között zajlik a temetés, de nagyszámú halottnak kell megadni a végtisztességet. Valószínűleg ennek köszönhető az, hogy a halottakat egy nagy, közös halom alá temetik. Ez a szokás egyszerűsödik tovább a Théoden mellett, Pelennor mezején elesett testőrség esetében is. Őket a csata miatt nem is tudják rendesen elföldelni, átmeneti megoldásként csak kiterítik őket, és a lándzsákat szúrják köréjük. („*De a király kíséretének elesett tagjait nem tudták elvinni a csataterőről (...)* Így hát egymás mellé fektették őket, az ellenségtől és az óriásmadár dögétől távolabb, s lándzsákat szúrtak le köréjük.”) Békésebb idők temetkezéseire is ismerünk példát, méghozzá az Edoras felé vezető út két oldalán elhelyezkedő uralkodói sírok esetében. Itt is az eddigiekben említett halmokról olvashatunk, de egyéb sírjelölésről nem esik szó. Ennek oka lehet azonban az is, hogy a fa lándzsanyél elkorhad, a vas hegy pedig lóhátról nem észrevehető a földben, így az utazók nem tesznek említést róla.

A sírba helyezett tárgyakkal Théoden ravatalának leírásában találkozhatunk: „*s a trón lépcsője előtt Théoden, Lovasvég királya feküdt kiterítve, körülötte tizenkét fáklya és tizenkét testőr, Rohan és Gondor tizenkét lovagja. És a ravatal kárpitja zöld volt és fehér, de a király aranyszövettel letakarva, mellig, mellén meztelen kardja, s lábánál a pajzsa.*” E leírás alapján valószínűsíthetjük, hogy a rohaniak valamiféle halotti ágyat is használtak, különböző kelmékből. A kard és pajzs helyzetének leírása is fontos a rítus vizsgálatában, mert ez utal a szerepre. A kézben elhelyezett kard tehát a temetés egyik központi eleme.

Érdekes megjelenése a rohani rítusnak a ló eltemetése: Théoden lovának, Hósörénynek a sírját az emberekéhez hasonlóan földkupaccal és egy feliratos kőoszloppal jelölték meg („*de Hósörénynek sírt ástak, fejéhez követ állítottak, s rávésték Gondor és Lovasvég nyelvén: Hű szolgálja s úr-sorsa Lény: / Szélláb csikaja, Hósörény. Hósörény sírján zöld és selymes szálú fű nőtt*”). Ugyancsak érdemes

Rajz: Caledhril (TLV)

megemlíteni, hogy a rohirok merőben más rítust alkalmaztak az ellenségeikkel szemben. A levágott orkokat nem kiterítették, hanem elhamvasztották. E mögött a szokás mögött valószínűleg nem is a végtisztesség megadásának szándékát kell keresnünk, hanem a praktikusságot.

A fent említett népeket két csoportba oszthatjuk: az egyszerűbb (Gondor és Rohan) és a gazdag (késői númenori és késői arnori) temetkezésűekre. Bár az előbbi csoportba tartozó két nép megoldása egymástól nagyon eltérő, ez a kultúrának, nem a mögöttes tartalomnak tudható be.

A gazdag–szegényes kettősség az ókori, koraközépkori temetőben is megjelenik. Nyilván az elit sírjai gazdagabbak, de ennél sokkal szignifikánsabb az időbeli eltérésektől függő különbség. A temetés minden esetben egy nyilvános dolog volt, így szükség esetén reprezentációra alkalmas. A hangsúly azonban a szűkességén van: egy biztos kezű elit békeidőben nem szorult rá, hogy a hatalmát még a gyászszertartásokon is fitogtassa, így a hangsúlyt az elhunyt helyezhették. Kielesedett politikai helyzetben azonban dőreség lett volna nem élni egy ilyen jó lehetőséggel, ahol ekkora a közönség, így a temetésben legalább egyenrangú szerepet kapott a vezető nemzetség reprezentációja is, amit leginkább a nemesfémek, drágakövek, fegyverek felvonultatása jellemezett. Extrémnek számít a késő köztársaságkor a Római Birodalom történetében, ahol a halott már egyáltalán nem fontos, csak egy újabb aprópó a család befolyásának növelésére.

Bármilyen jól hangzik is, ez a séma nem fedezhető fel Középföldén. Númenor ereje és tudása teljében kezdi a holtak gazdagságát halmozni, a király erős és megkérdőjelezhetetlen. A politikai feszültség (a Nyugattól való elfordulás és a Hűségesek maroknyi csapata) generációkkal későbbi, mint az első gazdag temetkezések. Ugyanakkor minek

nevezhetnénk, ha nem vészterhes időnek a

Gyűrűháborút és a Saruman szájával szóló Grímát, Rohanban mégsem gazdagodnak a halottak sírjai...

Tolkien népeinek temetései nem a politikai, hanem a morális helyzetre reflektálnak, a politikai feszültséget pedig a romló morál szüli. A tiszta és romlatlan Númenorban felbukkan az irigység és a haláltól való félelem, leromlanak az erkölcsök, és ennek mellékhatásaként erősödik meg a halottkultusz. A morál eltűnése Tolkien szemében egyenértékű a civilizáció szükségszerű pusztulásával. (Persze nem feledkezhetünk meg Sauron jelenlétéről sem, ám ő csak katalizátor ebben a folyamatban, a probléma nem tőle ered.)

A harmadkor végi Gondor és Rohan azonban vitézebb, hősiesebb, nagyszerűbb embereket szült, mint korábban valaha. Erkölcsileg sziklaszilárdak (Denethorról jótékonyan feledkezzünk most meg), és ez a szilárdság adja meg nekik a túlélést. Ezt a trükközések nélküli, esetenként teljesen puritán jóságot mutatják az egyszerű temetkezések is.

Tolkien világnézete a végletekig megjelenik tehát ezen a téren is: az Istenhez hű, tulajdonképpen a katolikus erkölcsökkel élő népek az európai keresztényekhez hasonlóan gondoskodnak a halottaikról, míg az erkölcsileg megingott népek inkább a „pogányokra” hasonlítanak.

Az idézetek forrása:

J. R. R. Tolkien: *A Gyűrűk Ura*. Bp., Európa, 2008.

J. R. R. Tolkien: *A szilmarilok*. Bp., Európa, 2012.